

EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS IR TARPTAUTINĖS TEISĖS SANTYKIO KLAUSIMU

Saulius Katuoka

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4670
Elektroninis paštas skatuoka@mruni.eu

Įteikta 2013 m. liepos 3 d., parengta spausdinti 2013 m. rugsėjo 20 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-3-02

Anotacija. Straipsnis skirtas aktualiam tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio klausimui. Konstatuojant, kad egzistuoja savarankiškos teisės sistemos, neišvengiamai kyla šių teisės sistemų santykio bei sąveikos klausimas. Teisinėje literatūroje dviejų teisės sistemų santykio klausimas nagrinėjamas įvairiais aspektais. Autorius pasirinko tokią straipsnio struktūrą: pirmiausia aptariama bendroji tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio problema. Apibūdinant šią problemą, pirmiausia nagrinėjamas Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės pobūdis, šių teisės sistemų išskirtiniai bruožai. Pateikiami Strasbūro Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai, kurių pagrindu sprendžiama šių teisės sistemų santykio problema. Antroje straipsnio dalyje aptariamos pagrindinės teorijos – monistinė, dualistinė, koordinacinė, kurios galėtų būti pritaikytos sprendžiant dviejų teisės sistemų: tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės, santykio klausimą.

Reikšminiai žodžiai: Europos Sąjungos teisė, tarptautinė teisė, monistinė teorija, dualistinė teorija, koordinacinė teorija.

Įvadas

Šiuolaikinis teisinis pliuralizmas pasireiškia įvairiomis formomis, tarp kurių ir egzistuojančios įvairios teisės sistemos. Šiuo metu galime konstatuoti, kad egzistuoja trys savarankiškos teisės sistemos: atskirų valstybių nacionalinės teisės sistema, tarptautinės teisės sistema ir Europos Sąjungos teisės sistema. Kalbant apie šias sistemas, visų pirma, iškyla šių teisės sistemų santykio bei sąveikos problemos, kurias galima analizuoti aptariant atskirai nacionalinės teisės ir Europos Sąjungos teisės, nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės, tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės konkrečias santykio problemas. Teisės doktrinoje kiek plačiau yra išnagrinėtas nacionalinės teisės ir Europos Sąjungos ar tarptautinės teisės santykio problemos. Mūsų žiniomis, tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio klausimu yra apginta nemažai disertacijų, parašyta monografijų ir mokslinių straipsnių. Yra net susiformavusios trys teorijos, kurios vienu ar kitu aspektu aiškina nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės santykio bei sąveikos klausimus: monistinė, dualistinė ir koordinacinė. Ar gali šios teorijos būti pritaikytos, nagrinėjant Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės santykį? Laiko prasme kur kas naujesnė ir kur kas mažiau studijuota tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio problema, todėl minėtų teorijų pritaikymas aiškinant dviejų savarankiškų teisės sistemų santykį yra problemiškas.

Tiesa, pastarąjį dešimtmetį vis daugėja mokslinių darbų, skirtų tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio bei sąveikos problemoms spręsti. Kadangi pati problema yra kompleksinė, ji struktūriškai gali būti nagrinėjama įvairiais aspektais. Pavyzdžiui, vokiečių mokslininkas daktaras Heiko Saueris, tyrinėdamas tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykį, iškelia problemas ir jas struktūriškai analizuoja, tirdamas bendrą dviejų teisės sistemų problemą, toliau analizuoja Europos Sąjungos teisės ir tarptautinių sutarčių santykio problemas, ir galų gale skiria dėmesį Europos Sąjungos žmogaus teisių chartijos ir Žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos santykio bei sąveikos analizei¹.

Tačiau pagrindinis klausimas, kurį nagrinėja H. Saueris, yra teismų ar tribunolų jurisdikcijų taikymas, sprendžiant ginčą, kilusį tarp atskirų teisinių sistemų. H. Saueris pasisako už tai, kad jurisdikcinių konfliktų tarp nacionalinių teismų, Europos bei tarptautinių teismų turėtų būti išvengta. To tikslo realizavimui H. Saueris siūlo taikyti trijų žingsnių metodą. Pirmasis žingsnis galėtų būti realizuojamas taikant maksimalų institucinio bendradarbiavimo metodą, pavyzdžiui, prašant priimti preliminarų sprendimą. Antrasis žingsnis – susijęs su teismo, kuris galėtų spręsti ginčą, paieška. Remiantis *forum conveniens* doktrina, pasirenkamas tas teismas, kuris yra arčiausiai ginčo šalių, t. y. tinkamiausias teritoriniu požiūriu. Trečiasis žingsnis – siejamas su pareigos vengti konflikto realizavimu, sprendžiant ginčą būtina vadovautis lojalumo ir santūrumo principu².

1 Sauer, H. *Jurisdiktionskonflikte in Mehrebenensystemen: Die Entwicklung eines Modells zur Lösung von Konflikt zwischen Gerichten unterschiedlicher Ebenen in vernetzten Rechtsordnungen*. Heidelberg: Springer, 2007.

2 Plačiau apie H. Sauerio monografiją žr. dr. Nikolaos Lavranos atsiliepimą, EJIL. *Book Reviews*. 2008, p. 875–878.

Per pastaruosius penkerius metus pasirodė mokslinių darbų tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio tema, kuriuos parengė Prancūzijos mokslininkai. Antai dar 2011 metais vasario mėnesį, Paryžiuje buvo organizuota konferencija tema „Europos Sąjungos teisė ir tarptautinė teisė: teisiniai sąveikos pagrindai“. Nemažai darbų bendra tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės tematika yra parašęs Paryžiaus universiteto profesorius Žanas Silvestras Beržė. Profesorius nagrinėja tiek bendrą ES ir tarptautinės teisės sąveikos problemą, tiek kitus konkrečius klausimus. Jo darbuose ypač skiriama dėmesio šių dviejų teisės sistemų normų taikymo bendrame kontekste bei normų taikymo teismuose problemoms nagrinėti³.

1. Bendroji tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio problema

Pirmiausia nagrinėsime bendrąją tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio problemą. Po to sutelksime dėmesį į teorijų, aiškinančių teisės sistemų santykį bei sąveiką, analizę. Išnagrinėsime monistinę, dualistinę bei koordinacinę teorijas bei galimą jų pritaikomumą, aiškinant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykį.

Pirmiausia pamėginsime panagrinėti bendrą tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio problemą. Norint įsigilinti ir suvokti šią problemą, būtina aptarti Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės prigimtį. Nepaisant fakto, kad Europos Sąjungos teisė yra kildinama iš tarptautinės teisės, tolesnė šios teisės sistemos raida patvirtina faktą, kad Europos Sąjungos teisė vystosi kaip savarankiška teisės sistema. Faktą apie Europos Sąjungos teisės sistemos savarankiškumą patvirtino Europos Sąjungos Teisingumo Teismas dar 1963 metais *Van Gend en Loos* byloje nurodydamas, kad „(...) Bendrija sukūrė naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės apribojo savo suverenias teises ir kurios subjektai yra ne tik valstybės, bet ir jų piliečiai. Bendrijos teisė nustato ne tik pareigas individams, bet ji skirta ir tam, kad suteiktų jiems teises, kurios tampa jų teisinės sistemos dalimi. Šios teisės atsiranda ne tik tada, kai jas aiškiai suteikia sutartis, bet ir tada, kai jos išplaukia iš sutarties, aiškiai nustatomų įsipareigojimų individams, taip pat valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms.“⁴

Europos Sąjungos teisės prigimtis išryškinama terminu viršnacionalinė teisė. Šiuo terminu nusakomas dviejų teisės sistemų – ES teisės ir nacionalinės teisės santykis. Europos Sąjungos teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu – vienas iš pagrindinių ES teisės principų⁵. Šis principas yra patvirtintas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje⁶, taip pat atsispindi ES valstybių narių nacionaliniuose teisės aktuose. Antai,

3 Berg'e, J.-S. *L'application die droit de l'enion europenne et du droit international: de l'aplicabilite' a e'invocabilite.*

4 Cituojama pagal Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė.* Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 50.

5 Jarukaitis, I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. *Teisė.* 2000, 37: 46.

6 Europos Sąjungos teisės viršenybės principas pirmą kartą suformuluotas byloje *Costa v. ENEL.* Case (6/64) *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585.

2004 m. liepos 13 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“. Šio akto 2 punkte nurodoma, kad jei tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga, Europos Sąjungos teisės normos Lietuvos Respublikoje taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju jos turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus ir kitus teisės aktus. Atkreiptinas dėmesys, kad šiame akte kalbama apie sutartis, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga. Dar labiau sukonkretinant, galima pasakyti, kad kalbama apie Europos Sąjungos pirminės teisės šaltinius – steigimo sutartis.

Norėtume atkreipti dėmesį, kad viršnacionalinis Europos Sąjungos teisės pobūdis pasireiškia tik vidiniuose santykiuose. Turime galvoje santykius tarp Europos Sąjungos ir nacionalinių valstybių – Europos Sąjungos narių. Todėl manytume, kad kalbant apie tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės sistemų santykį, Europos Sąjungos teisės viršnacionalinis pobūdis nėra esminis šios sistemos bruožas.

Konstitucinio Teismo teisėjas daktaras Zenonas Namavičius, analizuodamas šio Konstitucinio akto 2 punkto nuostatą, kelia klausimą dėl Europos Sąjungos antrinės teisės aktų tiesioginio taikymo Lietuvoje ir šios nuostatos suderinamumo su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio nuostata, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai. Autorius daro išvadą, kad ES antrinės teisės normos, kaip nesusijusios su Lietuvos teisėkūra, sudedamąja Lietuvos teisinės sistemos dalimi lyg ir nelaikytinos, jos tartum nepriklauso vidaus teisės šaltiniams⁷. Nesigilindami plačiau į keliamą problemą, nes ji tik iš dalies susijusi su mūsų nagrinėjama tema, galime pasakyti, kad Lietuvos Respublikos teisinėje praktikoje ši problema nebuvo iškilusi, reglamentai yra tiesiogiai taikomi Lietuvos teisinėje sistemoje. Direktyvos, skirtingai negu reglamentai, nėra tiesioginio taikymo teisės aktas, o tai reiškia, kad direktyva turi būti perkelta į Lietuvos teisės sistemą. Direktyvos perkėlimą į Lietuvos teisę koordinuoja Europos teisės departamentas prie Lietuvos teisingumo ministerijos.

Koks tarptautinės teisės kaip savarankiškos teisės sistemos pobūdis bei pagrindiniai ypatumai?

Tarptautinė teisė turi daugelį specifinių požymių, leidžiančių ją atriboti nuo nacionalinių teisės sistemų ar nuo Europos Sąjungos teisės. Profesorius V. Vadapalas, apibūdindamas tarptautinę teisę, pažymi, kad šioje teisės sistemoje nėra vienos įstatymų leidimo valdžios, egzistuoja tarptautinės teisės šaltinių ypatybės, nėra centralizuotos vykdomosios valdžios bei bendros privalomos kompetencijos teismo, specifiniai subjektai, specifinės tarptautinės teisės normų kūrimo ypatybės⁸.

Tarptautinės teisės sistemoje susiformavo ir specifiniai tarptautinės teisės principai⁹. Vienu iš svarbiausių tarptautinės teisės principų laikomas valstybių suverenios lygybės principas. Šiuo principu turi vadovautis visos valstybės, šiuo principu grindžiama vienos iš masiškiausių tarptautinių organizacijų – JTO veikla. Visos valstybės nepri-

7 Namavičius, Z. *Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-18]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose07.pdf>>.

8 Vadapalas, V., *supra* note 4, p. 22–35.

9 Tarptautinės teisės principas suprantamas kaip vadovaujantis pradas, parodantis tarptautinės teisės esmę bei vystymosi perspektyvas.

klausomai nuo jų dydžio, nuo ekonominio potencialo, vadovaujantis šiuo principu yra lygios teisine prasme. Net ir tarptautinės teisės normos sukūrimas yra grindžiamas kiekvienos valstybės suverenija.

Tarptautinės teisės esmę atskleidžia principas, draudžiantis tarptautiniuose santykiuose grasinti jėga ar naudoti jėgą prieš bet kurios valstybės teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę. Karas kaip politikos įgyvendinimo priemonė tarptautinėje teisėje yra uždraustas. Todėl pagal savo esmę tarptautinė teisė traktuojama kaip teisės sistema, kuria užtikrinama taika ir visuotinis saugumas. Svarbus ir kitas tarptautinės teisės principas, įpareigojantis tarptautinės teisės subjektus ginčus spręsti tik taikiomis priemonėmis, nesiekiant pavojaus taikai ir saugumui.

Valstybių kaip pagrindinių tarptautinės teisės subjektų savarankiškumą užtikrina principas, draudžiantis kištis į reikalus, kurie priklauso valstybių vidaus jurisdikcijai. Egzistuoja ir kiti tarptautinės teisės principai, kurie sudaro tarptautinės teisės pagrindą ir apibūdina tarptautinę teisę kaip tokią. Apibendrintai galima pasakyti, kad tarptautinė teisė yra konsensualinio ir koordinacinio pobūdžio teisės sistema. Todėl kalbėti apie viršnacionalinį šios teisės pobūdį taip pat nebūtų teisinga.

Tarptautinė teisė negali būti suprantama abstrakčiai, ji turi būti aiškinama atsižvelgiant į istorinį, kultūrinį ir politinį kontekstą. Ypač glaudus ryšys tarp tarptautinės teisės ir politikos. Tarptautinė teisė, kaip pažymi profesorius V. G. Vitctumas, pasireiškia kaip priemonė, formuojanti politiką bei nustatanti politikos kryptis bei ribas¹⁰.

Mūsų nuomone, išryškintų tarptautinės teisės požymių visuma, apibūdina tarptautinės teisės sistemą kaip savarankišką, egzistuojančią greta kitų teisės sistemų. Jei santykyje su kitomis teisės sistemomis šie tarptautinės teisės požymiai būtų ignoruojami, būtų pažeistas šios teisės sistemos autonomiškumas ir jos normomis nustatyta teisėtvara. Galima teigti, kad šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje susiformavo gana pažangios ir reikšmingos teisinio reguliavimo kryptys: visų pirma, tarptautinė teisė imperatyviai reikalauja taikios tarptautinių santykių dinamikos, antra, tarptautinė teisė užtikrina tiek universalios, tiek regioninės žmogaus teisių apsaugos standartus, trečia, tarptautinė teisė, nustatydamą tarptautinius bendradarbiavimo pagrindus, ženkliai prisideda prie globalinių problemų sprendimo. Šiose tarptautinio turinio reguliavimo srityse egzistuoja tarptautiniai standartai, todėl susidūrus su kitomis teisės sistemomis šių standartų pažeisti nevalia. Kitos teisės sistemos, susidūrusios su tarptautine teise, gali nustatyti aukštesnius arba adekvačius, pavyzdžiui, žmogaus teisių srityje, standartus. Žemesni standartai neįmanomi, jei tarptautinės organizacijos ar valstybės yra prisiėmusios tarptautinius įsipareigojimus vienoje ar kitoje tarptautinio reguliavimo srityje.

Atskirų teisės sistemų susidūrimas dažnai išryškėja teismų darbe. Reikia pasakyti, kad būtent tada neretai formuojasi skirtinga teismų praktika, pasireiškianti skirtingu teisės normų interpretavimu, o neretai to paties pobūdžio ginčiuose priimamais skirtingais sprendimais.

Kaip pažymi Žmogaus Teisių Teismo teisėja daktarė Danutė Jočienė, dviejų teismų – Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Strasbūro Teismo – praktikoje „skirtingu

10 Vitctum, V. G., *et al.* Mezhdunarodnoje pravo. Moskva, 2011, s. 36.

teisių ir jų apimties aiškinimo ribų išvengti nepavyksta¹¹. Tačiau paskutinės tendencijos mums leidžia konstatuoti, kad būtent tarp šių dviejų teismų jiems aktyviai bendradarbiaujant vyksta tam tikras koordinacijos procesas. Teigiamą pavyzdį šioje srityje rodo Strasbūro Teismas, vystydamas teorinius pradmenis bei priimdamas kompromisinio pobūdžio sprendimus. Eidamas ne konflikto, o derinimo keliu Strasbūro Teismas priėmė keletą sprendimų, kardinaliai paaiškinančių sudėtingą žmogaus teisių apsaugos klausimą per Europos Sąjungos teisės bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos santykio prizmę. Pirmiausia, Strasbūro Teismas byloje *Bosphorus prieš Airiją* išvystė tapačios / adekvačios žmogaus teisių apsaugos doktriną dviejose Europos Sąjungos teisės ir Europos regioninės žmogaus teisių apsaugos teisės sistemose (*Bosphorus* bylos sprendimo 155 paragrafas). Kaip pažymi D. Jočienė, Strasbūro teismo koridoriuose ši byla dažnai apibūdinama kaip šio Teismo ir Europos Sąjungos teismų taikos sutartis¹². Ši byla patvirtino faktą, kad abi teisės sistemos, abu teismai įgyvendina tinkamą, tuo metu egzistuojančią adekvačią žmogaus teisių apsaugą ir todėl konfliktų tarp teisės sistemų ir teismų neturėtų egzistuoti.

Platesniu aspektu tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykis buvo aptartas 2012 m. spalio 16 d. Europos Sąjungos Teismo sprendime „Dėl valstybės vadovo statuso“¹³. Ginčas kilo tarp Vengrijos ir Slovakijos, dėl Vengrijos prezidento vizito į Komarno miestą. Teismo sprendime buvo konstatuota, kad egzistuoja dvi savarankiškos teisės sistemos, turinčios savo reguliavimo dalyką. Buvo pabrėžta, kad Europos Sąjungos teisės reguliavimo laukas yra siauresnis, lyginant su tarptautine teise, pavyzdžiui, diplomatiniai santykiai yra ne Europos Sąjungos teisės, o tarptautinės teisės reguliavimo dalykas. Taip pat buvo pasakyta, kad geros kaimynystės santykių principas gali būti taikomas tiek Europos Sąjungos teisėje, tiek tarptautinėje teisėje¹⁴.

2. Teorijų, aiškinančių tarptautinės ir nacionalinės teisės santykį, pritaikymas sprendžiant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio klausimą

Būtinybė kurti teorijas, aiškinančias įvairių teisės sistemų santykį, atsirado susiformavus atskiroms teisės sistemoms ir atsiradus poreikiui tinkamai taikyti šių teisės sistemų normas. Pačios teorijos teisės doktrinoje nėra savitikslių. Teorijos ir vertinamos tiek, kiek padeda išspręsti konkrečias problemas. Teorijos laikui bėgant dažniausiai tikslinamos, įvedant naujus teorinius teiginius, atsižvelgiant į gyvenimo realijas. Kadangi anksčiausia susiformavo nacionalinės teisės sistemos ir tarptautinė teisė, tai pirmiausia

11 Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*. 2010, 3(121): 17.

12 *Ibid.*, p. 107.

13 L'arret Hongrie c. Republique Slovaque du 16 October 2012, Affaire c.-364/10.

14 Plačiau apie šią bylą žr. Aloupi, N. Les reports entredroit international et droit de L'union europeenne. A propos du statut du chef d'Etat membre au regard de l'arret Hogrie c. Republique Slovaque du 16 Octobre 2012. *Revue generale de Droit international public*. Tome CXVII. 2013, p. 7–35.

ir atsirado teorijos, kurių pagrindu buvo bandoma aiškinti šių dviejų teisės sistemų santykį.

Baziniai teiginiai, kurių pagrindu buvo aiškinamas santykis tarp tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės, pirmiausia buvo suformuluoti Anglijoje lordo Čanseloro Talboto. Lordas teiginiu, kad tarptautinė teisė yra bendrosios teisės (*Common Law*) dalis, tarsi padėjo pagrindus monistinei teorijai¹⁵. Laikui bėgant susiformavo trys teorijos, aiškinančios tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykį: monistinė, dualistinė, koordinacinė. Pabandytume trumpai apibūdinti šias teorijas.

Kaip teigia profesorė Lyra Jakulevičienė, istoriškai monizmas grindžiamas Emanuelio Kanto filosofija apie teisės vienybės koncepciją: tarptautinė ir nacionalinė teisė yra vieno vientiso „kūno“, žinomo kaip „teisė“, komponentai¹⁶. Monistai, pasisakydami už vieningą teisės sistemą, suranda ir filosofinį pagrindimą, patvirtinantį sistemos vieningumą teiginiu, kad šios sistemos kūrėjas yra vienas – valstybė. Monistai savo ruožtu skykla į dvi stovyklas pagal tai, kam suteikiamas primatas kolizijos atveju: vieni suteikia pirmenybę (ir tokių yra dauguma) tarptautinei teisei, kiti – nacionalinei teisei. Čekija, Nyderlandai, Rusija, Prancūzija – tai valstybės, kurios laikosi monistinės teorijos. Monistinės teorijos, mūsų nuomone, laikosi ir Lietuvos Respublika. Kaip pažymi profesorius V. Vadapalas, norminiu pagrindu, leidžiančiu Lietuvą priskirti prie monistinio modelio, yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, nustatanti, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis¹⁷.

Dualistinė teorija remiasi Hegelio mintimi, kad teisė – tai suverenumo aktas; nacionalinė teisė skiriasi nuo tarptautinės teisės; nacionalinė teisė galioja valstybės teritorijoje¹⁸. Dualistinė teorija grindžiama teze, kad nacionalinė teisė ir tarptautinė teisė egzistuoja ir funkcionuoja atskirai. Egzistuojamos atskirai jos tarp savęs nesusisiekia, dėl to konfliktų tarp jų neturėtų kilti. Norint įgyvendinti tarptautinės teisės normą dualistinį modelį pripažįstančioje valstybėje reikėtų priimti nacionalinį teisės aktą. Dualistinės valstybės pavyzdžiais galėtų būti Jungtinė Karalystė, Suomija, Italija, Vokietija.

Monistinės ir dualistinės teorijų dichotomija buvo išsklaidyta susiformavus koordinacinei teorijai. Šios teorijos pradininkas Džeraldas Ficmoris dar XX amžiaus viduryje aiškino tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykį per šių sistemų suderinamumo prizmę¹⁹. Ši teorija atspindėjo to meto realijas, nes valstybė, prisiimdama tarptautinius įsipareigojimus, privalėjo suderinti juos su nacionaline teise. Nacionalinė teisė turi prisiderinti prie tarptautinės teisės, jei valstybė savo tarptautinius įsipareigojimus pripažįsta teisiškai reikšmingais. Pavyzdžiui, remiantis Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 4 straipsniu „Sprendimų dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių sudarymo tikslingumo priėmimas“, priimant sprendimą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties tikslingumo turi būti apsvarstyta, ar šios sutarties projekto nuostatos atitinka

15 Victum, V. G., et al., *supra* note 10, s. 126.

16 Jakulevičienė, L. *Tarptautinių sutarčių teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 381.

17 Vadapalas, V., *supra* note 4, p. 61.

18 Jočienė, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 28.

19 Brounli, Ja. *Mezduнародноje pravo. Kniga pervaja*. Moskva, 1977, s. 69.

Lietuvos Respublikos Konstituciją, Lietuvos Respublikos užsienio politikos ir nacionalinio saugumo pagrindus ir tikslus. Minėto įstatymo 7 straipsnis, nurodantis, kokios sutartys turi būti ratifikuotos, nustato reikalavimą, kad turi būti ratifikuotos tarptautinės sutartys, nustatančios kitokias teisės normas negu galiojantys Lietuvos Respublikos įstatymai. Neretai pačiose tarptautinėse sutartyse fiksuojamas reikalavimas suderinti nacionalinę teisę su tarptautiniais įsipareigojimais. Kaip pažymi profesorius V. Vadapalas, šiuolaikinėje tarptautinėje praktikoje vis daugėja tarptautinių sutarčių, kurios įpareigoja valstybes suderinti savo nacionalinės teisės nuostatas su tarptautiniais įsipareigojimais²⁰.

Ar gali mūsų paminėtos teorijos būti pritaikytos sprendžiant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės klausimą? Remdamiesi šių teorijų baziniais teiginiais, nacionaliniais, Europos Sąjungos bei tarptautinės teisės šaltiniais ir teismų praktika, bandysime atsakyti į šį klausimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 2 straipsnyje nurodoma, kad „Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Šiuo teiginiu tarsi patvirtinama monistinė teorija, kurios pagrindinė tezė yra apie tai, kad egzistuoja vieninga teisės sistema. Iš tikrųjų monistinė teorija, kurios pagrindinė tezė remiasi vieningos teisės sistemos egzistavimo faktu, buvo kritikuota teisės doktrinoje. Kritikuota dėl to, kad visiems akivaizdus faktas, kad egzistuoja savarankiškos, skirtingos teisės sistemos – nacionalinė teisė ir Europos Sąjungos ar tarptautinė teisė, yra ignoruojamas ir neatitinka realios tikrovės.

Mūsų nuomonė dėl šios teorijos, atsakant į klausimą dėl vieningos sistemos, būtų kontroversiška: ir taip, ir ne. Manytume, kad teiginiai apie dviejų sistemų vieningumą ar savarankiškumą turi būti patikslinti, pasakant, kokių aspektų teiginys yra vartotinas. Matyt, kad niekam nekyla abejonių, kad yra susiformavusios nacionalinė teisės sistema, tarptautinės teisės sistema ir Europos Sąjungos teisės sistema. Kai kalbama apie šias teisės sistemas, šių sistemų savarankiškumas ir savitumas yra patvirtintas tiek teisės doktrinos atstovų, tiek teisminės praktikos.

Tačiau kai konkreti valstybė pasirašo tarptautinę sutartį ar tampa, pavyzdžiui, Europos Sąjungos nare, iškyla klausimas, kaip šios valstybės viduje bus taikomi kitos teisės sistemos aktai. Tą klausimą turi spręsti konkreti valstybė. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublika šią problemą tarptautinių sutarčių atžvilgiu išsprendė pagrindiniame įstatyme – Konstitucijoje. Konstitucijos 138 straipsnyje nurodoma, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Taigi, Lietuvos valstybė, prisidėjusi tarptautinius įsipareigojimus, tarptautinės teisės normas įgyvendina savo valstybės viduje, nurodydama, kad jos yra nacionalinės teisės sistemos dalis. Apie kitų teisės sistemos normų – Europos Sąjungos ar tarptautinės teisės normų – vienybę nacionalinėje teisėje galime kalbėti tik taikymo prasme. Būtent taikymo prasme galima kalbėti apie vieningą teisės sistemą valstybės viduje ir kartu apie monistinę teoriją. Minėtas Konstitucinis aktas, kaip jau

20 Vadapalas, V., *supra* note 4, p. 51.

buvo minėta, sudaro galimybę per vieningos teisės sistemos prizmę taikyti ir Europos Sąjungos teisės aktus.

Ar gali monistinės teorijos pagrindai būti taikomi aiškinant Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės santykį? Manytume, kad atsakymas į šį klausimą būtų teigiamas. Šiam teiginiui galima surasti ir tam tikrų teisinių argumentų. Visų pirma, šiuo klausimu egzistuoja gausi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika. Praktika dėl monistinės teorijos taikymo būtų gana plati. Visų pirma, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas byloje *Costa v. ENEL* yra nurodęs, kad valstybės viduje gali egzistuoti vieninga Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės sistema, kai Europos Sąjungos teisės normos taikomos tiesiogiai²¹. O byloje *Haegeman v. Belgijos valstybė* Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, analizuodamas Europos Sąjungos sudarytas tarptautines sutartis su trečiosiomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis, nurodė, kad tarptautinės sutartys yra integrali Europos Sąjungos teisinės sistemos dalis²². Svarbus ir antras momentas, į kurį Teismas dėmesį atkreipė jau kitoje byloje, Europos Sąjungos sudaryti tarptautiniai susitarimai turi viršenybę Sąjungos antrinės teisės aktų atžvilgiu²³.

Ar gali būti taikomi dualistinės teorijos pagrindai, aiškinant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykį? Atsakymas teigiamas, tačiau tik iš dalies. Matyt, kad išeitinė pozicija, sprendžiant šių teisės sistemų santykio problemą, būtų teiginys apie dviejų autonominių, savarankiškų teisės sistemų egzistavimą. Antroji pozicija, kuria privalome remtis, aiškindami dviejų teisės sistemų santykį, yra ta, kad ES teisė negali būti subordinacinio pobūdžio teisė santykyje su tarptautine teise. Pripažindami šiuos du teiginius pagrindais, mes galime pritarti dualistinės teorijos, teigiančios apie dviejų teisės sistemų, Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės, autonomiją ir savarankiškumą, egzistavimui.

Tačiau dualistų teorijos atstovų teiginiui, kad tarp atskirų teisės sistemų nėra sąveikos, kad jos, kaip Rytai ir Vakarai, niekada nesusisiekia, mes negalėtume pritarti kalbėdami apie tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykį. Šių sistemų savarankiškumas nereiškia šių sistemų izoliacijos, – pažymi A. Mamontovas²⁴. Europos Sąjunga yra visateisis tarptautinės teisės subjektas. Subjektas, kuris įsipareigojo laikytis daugybės vadinamųjų mišrių sutarčių²⁵. Pagal šias sutartis Europos Sąjunga tapo atsakinga už tarptautinę teisėtvarką, kuri kuriama visos tarptautinės bendrijos. Pavyzdžiui, Europos Sąjunga tapo 1982 m. Jūrų teisės konvencijos šalimi 1998 m. balandžio 1 d. Šiuo metu šios konvencijos šalimis yra 165 valstybės.

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 3 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Sąjunga naudojami išimtinė kompetencija tarptautiniams susitarimams sudaryti, kai jų sudarymas yra numatytas Sąjungos įstatymo galią turinčiame akte arba yra būtinas, kad Sąjunga

21 Case (6/64) *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585.

22 Byla 181/73 *Haegeman v. Belgijos valstybė* [1974] ECR 449, paras 5,6.

23 Byla C 344/04 *IATA ir ELFAA* [2006] Rink. I-403, para 35.

24 Mamontovas, A. Tarptautinių sutarčių bei ES teisės kolizijų sprendimas Europos Teisingumo Teismo praktikoje: teisiniai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(1): 349.

25 Terminu „mišrios sutartys“ apibrėžiamos tarptautinės sutartys, kurių šalimis yra Europos Sąjunga, Europos Sąjungos valstybės bei valstybės, kurios nėra Europos Sąjungos narės.

galėtų naudotis savo vidaus kompetencija. Sąjunga gali sudaryti tarptautinę sutartį su viena ar keliomis trečiosiomis šalimis arba tarptautinėmis organizacijomis – pažymima minėtos sutarties 216 straipsnyje.

Europos Sąjungos sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo galime pastebėti kai kurių koordinacijos teorijos elementų. Antai Sutarties 218 straipsnyje nurodyta, kad valstybė narė, Europos Parlamentas, Taryba ar Komisija gali gauti Teisingumo Teismo nuomonę dėl to, ar numatytas susitarimas *yra suderinamas* su Sutarčių nuostatomis. Jei Teismo nuomonė yra neigiama, numatytas susitarimas negali įsigaliooti, jei jis nėra iš dalies keistas arba Sutartys nėra peržiūrėtos. Tarptautinių sutarčių sudarymo srityje plačius įgaliojimus turi Taryba. Taryba leidžia pradėti derybas, priima derybinius nurodymus, leidžia pasirašyti ar sudaryti susitarimus. Be to, Taryba gali priimti sprendimą dėl tam tikros kategorijos tarptautinių sutarčių sudarymo tik gavusi Europos Parlamento pritarimą. Pavyzdžiui, Europos Parlamento pritarimas bus būtinas priimant sprendimą dėl Sąjungos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. O Taryba turės prisijungimo prie Konvencijos klausimą spręsti vieningai. Visos tarptautinių sutarčių sudarymo taisyklės patvirtina faktą, kad tarptautinės sutarties nuostatos turi būti derinamos su Europos Sąjungos teisės aktais. Ir jeigu poreikis prisijungti prie tam tikros tarptautinės sutarties ar sudaryti naują tarptautinę sutartį bus objektyviai būtinas, gali atsitikti taip, kad bus peržiūrėtos kai kurių Europos Sąjungos teisės aktų taisyklės – to reikalauja koordinacinės teorijos, reglamentuojančios dviejų teisės sistemų suderinamumo nuostatas.

Pripažįstant šių dviejų teisės sistemų savarankiškumą, galima išvengti jurisdikcinių konfliktų. Šiuo aspektu pažymėtina *Conndy* byla prieš 15 valstybių Europos Sąjungos narių²⁶. *Conndy*, turėdamas Europos Sąjungos tarnautojo statusą, kritikavo Europos Sąjungos finansų politiką. Būtent dėl kritikos šio asmens atžvilgiu buvo pradėta drausminė procedūra Europos Komisijoje, vėliau ginčas persikėlė į Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismą bei Teisingumo Teismą. *Conndy* nesutiko su Europos Sąjungos teismų sprendimais ir manė, kad buvo pažeistos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio nuostatos, suteikiančios saviraiškos laisvę, bei kai kurie kiti konvencijos straipsniai. Peticijoje *Conndy* savotiškai išsprendė ginčo šalies klausimą, įvardindamas ginčo šalimi (atsakovu) 15 Europos Sąjungos valstybių narių – kurios yra ir Konvencijos šalys. Apibendrinant Strasbūro Teismo sprendimą, šioje byloje galima išryškinti šiuos momentus. Visų pirma, Teismas patvirtino tos pačios adekvačios žmogaus teisių apsaugos doktriną. Iš to galima daryti išvadą, kad *Conndy* ginčo atveju buvo suteikta reikiama žmogaus teisių apsauga. Antra, Teismas pažymėjo, kad ginčas liečia Europos Sąjungą kaip supranacionalinę organizaciją bei jos institucijas – Europos Komisiją bei Europos Sąjungos teismus. Trečia, Europos Sąjungos valstybės, nors ir yra Konvencijos šalimis, negali būti atsakingos už galimus Europos Sąjungos bei jos institucijų pažeidimus. Taigi *ratione personae* pagrindu peticija buvo atmesta.

26 Byla nebuvo nagrinėta Žmogaus Teisių Teisme *ratione personae* pagrindu, todėl sprendimas nepublikuotas.

Analizuojant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykį reikia atkreipti dėmesį, kad šių teisės sistemų taikymo apimtys yra skirtingos. Tarptautinė teisė gali būti universali ir regioninė. Tuo tarpu Europos Sąjungos teisė yra tik regioninė teisės sistema. Turint tai omenyje, gali kilti klausimas, kaip dažnai tarptautinės teisės normos taikomos Europos Sąjungoje ir kaip dažnai Europos Sąjungos teisės normos taikomos tarptautinėje teisėje? Pozityviosios teisės taikymo atvejai parodo, kad pirmasis atvejis pasitaiko gana dažnai, tuo tarpu antrasis atvejis – labai retas reiškinys. Tarptautinės teisės normų taikymas Europos Sąjungos lygiu turi tendenciją augti. Keletas skaičių mums leidžia tuo įsitikinti. Apsiribojant tik tarptautiniais susitarimais, susijusiais su Europos Sąjunga, statistiniai duomenys yra tokie: 1950–1974 metais buvo pasirašyta 18 tarptautinių susitarimų, 1975–2000 metais tokių susitarimų buvo 450, 2000–2010 metais tokių susitarimų skaičius viršijo 700²⁷. Galima taip pat pastebėti, kad Europos Sąjungos teismas neretai kaip tarptautinės teisės šaltinį taiko tarptautinius papročius²⁸. Remiantis šiais duomenimis galima konstatuoti Europos Sąjungos priartėjimą prie tarptautinės teisės.

Kadangi Europos Sąjungos teisė yra regioninio pobūdžio, todėl jos taikymas universalioje teisės sistemoje, kokia yra tarptautinė teisė, yra ribotas. Galima pateikti keletą pavyzdžių, kada buvo pasiremta regionine teise. Antai, Tarptautinis Teisingumo Teismas pirmą kartą savo praktikoje davė nuorodą į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, prie kurios planuoja prisijungti Europos Sąjunga.

Labai ryškiai matomas Europos Sąjungos santykis su tarptautine teise per vadinamąsias Europos Sąjungos gaires. Antai, 2009 metais buvo atnaujintos Europos Sąjungos gairės dėl skatinimo laikytis tarptautinės humanitarinės teisės²⁹. Šių gairių tikslas – nustatyti veiklos priemonės, kuriomis Europos Sąjunga ir jos institucijos bei organai skatintų laikytis tarptautinės humanitarinės teisės normų. Gairės skirtos visiems, kurie imasi su Europos Sąjunga susijusių veiksmų, o iškilę klausimai priklauso jų atsakomybei ar kompetencijai. Gali kilti klausimas, ar minėtos gairės yra adresuotos Europos Sąjungos valstybėms narėms? Europos Sąjungos valstybės narės yra pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių šalimis³⁰. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šios gairės pirmiausia ir turėtų būti skiriamos valstybėms narėms. Bet taip iš tikrųjų nėra. Gairių 2 punkte tiesiogiai nurodoma, kad jos ES valstybėms narėms taikomos ne visa apimtimi. Šių gairių paskirtis yra visai kitokio pobūdžio. Pagrindinis gairių tikslas – gauti informaciją, taip pat išanalizuoti, kaip trečiosios valstybės laikosi tarptautinės humanitarinės teisės normų.

Šiomis gairėmis tarsi žymima, kad Europos Sąjungos valstybės narės, kaip tarptautinės teisės subjektai, yra savarankiški, savo valia prisiima tarptautinius įsipareigojimus ir kaip subjektai atsako už sąžiningą tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Tarp tarp-

27 Žr. <<http://europa.eu.int>>, rubrique „Relations exterieures“.

28 Žr., pavyzdžiui, Europos Sąjungos pirmosios instancijos teismo bylą *Opel Austria* T-115/94, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bylą *Brita* C-386/08.

29 Europos Sąjungos institucijų organų pranešimai. Taryba 2009/C303/06.

30 Visos Europos Sąjungos valstybės narės, tarp jų ir Lietuvos Respublika, yra keturių Ženevos konvencijų, taip pat trijų papildomų protokolų prie Ženevos konvencijų šalys.

tautinės teisės subjektų jokios subordinacijos nėra ir negali būti. Tarptautinė teisė savo esme yra koordinacinio pobūdžio teisė. Jeigu būtų kitaip, būtų pažeista visa tarptautinės teisės kaip koordinacinio pobūdžio teisės esmė.

Gairėse pažymima, kad Europos Sąjungos misijų vadovai, Europos Sąjungos civilinių ir karinių operacijų vadovai, Europos Sąjungos specialieji įgaliotiniai į savo ataskaitas apie atitinkamą valstybę ar konfliktą turi įtraukti ir situacijos vertinimą tarptautinės humanitarinės teisės normų laikymosi požiūriu. Gairėse taip pat atkreipiamas dėmesys apie informacijos apie rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus svarbą.

Europos Sąjungos Taryba yra priėmusi nemažai gairių ir išsakiusi poziciją žmogaus teisių kankinimo ir žiauraus elgesio, civilių asmenų apsaugos bei kitose srityse³¹.

Galėtume prognozuoti, kad ateityje Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės susisiekimo laukas pastebimai išsiplės. Todėl ir ateityje bus aktualūs šių dviejų teisės sistemų santykio klausimai ir, be abejonės, dar labiau iškils šių dviejų teisės sistemų normų taikymo tiek apskritai, tiek teismuose problemos.

Išvados

Išstudijavus tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės klausimą darytinos šios išvados:

1. Teisinis pliuralizmas gali pasireikšti įvairiomis formomis ir lygiais. Teisniam pliuralizmui sąlygas sudaro egzistuojančios įvairios teisės sistemos. Šiuo metu galime konstatuoti, kad egzistuoja nacionalinių teisės sistemų įvairovė, taip pat savarankiškos tarptautinės teisės sistema ir Europos Sąjungos teisės sistema. Šios trys teisės sistemos susisiekiama, daro viena kitai poveikį. Taikant šių teisės sistemų normas neretai iškyla kolizinio pobūdžio problemų. Kuo didesnis šių teisės sistemų susisiekimo laukas, tuo aščiau kyla klausimas dėl šių teisės sistemų santykio bei sąveikos.

2. Teisės doktrinoje plačiausiai išnagrinėtas tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio klausimas. Šių dviejų teisės sistemų santykis dažniausiai aiškinamas per trijų teisės teorijų – monistinės, dualistinės ir koordinacinės – prizmę. Išanalizavus šias teorijas darytina išvada, kad kiekviena iš šių teorijų turi pranašumą ir trūkumą. Šių teorijų pagrindinės tezės yra koreguojamos, atsižvelgiant į poreikius bei gyvenimo realijas. Šiuo metu, mūsų nuomone, populiariausia koordinacinė teorija.

3. Manytume, kad visos trys teorijos gali būti taikomos analizuojant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės santykio klausimą. Tačiau šių teorijų taikymas, mūsų nuomone, turi būti siejamas su realijomis. Teorijos taikymas yra naudingas, kai atneša

31 ES gairės dėl dialogų žmogaus teisių klausimais (patvirtintos Tarybos 2001 m. gruodžio 13 d., atnaujintos 2009 m. sausio 19 d.); ES politikos dėl kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo, susijusios su trečiosiomis šalimis, gairės (patvirtintos Tarybos 2001 m. balandžio 9 d., atnaujintos 2008 m. balandžio 29 d.); ES gairės dėl vaikų ir ginkluotų konfliktų (patvirtintos Tarybos 2003 m. gruodžio 8 d., atnaujintos 2008 m. birželio 17 d.); ES gairės dėl vaiko teisių propagavimo ir apsaugos (patvirtintos Tarybos 2007 m. gruodžio 10 d.); ES gairės dėl smurto prieš moteris ir kovos su visų formų moterų diskriminacija (patvirtinta Tarybos 2008 m. gruodžio 8 d.) ir 2003 m. birželio 16 d. Tarybos bendroji pozicija 2003/444/BUSP dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo. [2003] OL L150, 6 18, p. 67.

praktinę naudą. Pavyzdžiui, konstatavę monistinės teorijos trūkumus, mes linkę pritari nuomonei, kad valstybės, kuri yra Europos Sąjungos narė, ar valstybės, kuri yra konkrečios tarptautinės sutarties šalis, viduje teisės taikymo prasme gali egzistuoti vieninga teisės sistema. Tą faktą patvirtina tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek Lietuvos Respublikos konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ pažymint, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys bei Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamosios Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalys. Mes pritariame dualistinės teorijos pagrindiniam teiginiui apie dviejų autonominių, savarankiškų Europos Sąjungos teisės bei tarptautinės teisės sistemų egzistavimą. Tačiau Europos Sąjungos teisės ir tarptautinės teisės santykiyje turi išlikti šių teisės sistemų savarankiškumas. Europos Sąjungos teisė santykiyje su tarptautinės teisės sistema negali būti traktuojama kaip „viršnacionalinė teisė“.

4. Tiek Europos Sąjungos teisės aktuose, tiek Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje galima surasti koordinacinės teorijos elementų santykiyje tarp šių teisės sistemų ir tarptautinės teisės. Antai, Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 3 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad Sąjunga naudojasi išimtinė kompetencija tarptautiniams susitarimams sudaryti. Visos Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių sudarymo taisyklės patvirtina faktą, kad Europos Sąjungos teisės aktai turi būti derinami su tarptautinės sutarties nuostatomis. Taigi, pripažindama tarptautinę sutartį teisiškai reikšminga, Europos Sąjunga privalo suderinti savo teisės aktų nuostatas su tarptautine sutartimi. Šis reikalavimas atitinka koordinacinės teorijos, reglamentuojančios dviejų teisės sistemų suderinamumą, nuostatas.

5. Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės susisiekimo laukas nuolat plečiasi. Tai liudija straipsnyje pateikti duomenys apie Europos Sąjungos sudaromas tarptautines sutartis – jų skaičius auga. Tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės sąveika akivaizdžiai juntama per vadinamąsias Europos Sąjungos gaires. Jos atkreipia dėmesį į tarptautinės teisės reguliuojamas aktualias problemas bei suteikia informaciją, kaip trečiosios valstybės laikosi tarptautinės teisės normų.

Literatūra

- Byla 181/73 *Haegeman v. Belgijos valstybę* [1974] ECR 449, paras 5,6.
- Byla C 344/04 *IATA ir ELFAA* [2006] Rink. I-403, para 35.
- Brounli, Ja. *Mezduнародnoje pravo. Kniga pervaja*. Moskva, 1977, s. 69.
- Case (6/64) *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585.
- Case (6/64) *Costa v. ENEL* [1964] ECR 585.
- EJIL.Book Reviews*. 2008, p. 875–878.
- Europos Sąjungos institucijų organų pranešimai. Taryba 2009/C303/06.
- Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismo byla *Opel Austria* T-115/94.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byla *Brita* C-386/08.
- Sauer, H. *Jurisdiktionskonflikte in Mehrebenensystemen: Die Entwicklung eines Modells zur Lösung von Konflikten zwischen Gerichten unterschiedlicher Ebenen in vernetzten Rechtsordnungen*. Heidelberg: Springer, 2007.
- <<http://europa.eu.int>>, rubrique „Relations exterieures“.
- Jarukaitis, I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė. *Teisė*. 2000, 37: 46.

- Berg'e, J.-S. *L'application die droit de l'union europeenne et du droit international: de l'aplicabilite' a e'invocabilite.*
- Jočienė, D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas.* Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 28.
- Jočienė, D. Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija.* 2010, 3(121): 17.
- L'arret Hongrie c. Republique Slovaque du 16 October 2012, Affaire c.-364/10.
- Jakulevičienė, L. *Tarptautinių sutarčių teisė.* Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 381.
- Mamontovas, A. Tarptautinių sutarčių bei ES teisės kolizijų sprendimas Europos Teisingumo Teismo praktikoje: teisiniai aspektai. *Socialinių mokslų studijos.* 2011, 3(1): 349.
- Namavičius, Z. *Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė* [interaktyvus]. [žiūrėta 2013]. <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose07.pdf>>.
- Aloupi, N. Les reports entredroit international et droit de L'union europeenne. A propos du statut du chef d'Etat membre au regard de l'arret Hogrie c. Republique Slovaque du 16 Octobre 2012. *Revue generale de Droit international public.* Tome CXVII. 2013, p. 7–35.
- Vadapalas, V. *Tarptautinė teisė.* Vilnius: Eugrimas 2006, p. 50.
- Victum, B. Г., et al. *Mezhdunarodnoje pravo.* Moskva, 2011, s. 36.

ON THE ISSUE OF RELATIONSHIP OF THE EUROPEAN UNION AND INTERNATIONAL LAW

Saulius Katuoka

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The paper analyses the relevant issue of the relationship of international law and European Union law. Therefore, independent systems of law exist, which inevitably arise the issue of relationship and interaction of these systems. Legal literature analyses the question of the relationship of these two systems of law on the basis of various aspects. The author has chosen the following structure of the paper: first, the general problem of the relationship of international and European Union law is discussed. While describing the problem, the nature of the European Union and international law, as well as the distinguishing features of these systems of law, is analysed. The paper also provides a discussion about the decisions of the Strasbourg court and the Court of Justice of the European Union, which provide the basis of solving the problem of the relationship of these systems of law. In the second part of this paper, the main theories are analysed: the monistic, dualistic and coordination theories, which can be used to answer the issue of interaction of the two systems of law – international law and European Union law.*

Keywords: *European Union law, international law, monist theory, dualist theory, coordination theory.*

Saulius Katuoka, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto direktorius, profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė jūrų teisė, tarptautinė viešoji teisė, Europos Sąjungos teisė.

Saulius Katuoka, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of International and European Union Institute, Director, Professor. Research interests: international law of the sea, international public law, European Union law.